

HÅLOGALAND TEATER

P E T T E R
D A S S

Petter Dass i Nils Utsis skikkelse slik Lofotpostens tegner «DAN» ser ham.

VÆR HILSET

Vær hilset I Nordlands bebyggende Mænd,
Fra Værten i Huuset, til trælende Svend,
Vær hilset I Kofte-klæd Bønder;
Ja samtlig, saavel ud til Fiære som Field,
Saa vel den der bruger med Fisker paa Gield,
Som salter Graa-Torsken i Tønder.
Vær hilset i Geistligheds hæderlig Lius,
Prælater og Orden i Helligdoms Huus,
Hver i sin Bestilling hin gieue;
Tillige du velbetroed' Ørigheds Mand,
Som bør bære Sverdet og Rætten i Hand,
Fra Vold og U-noder handthæue.
Hil være Leilændingen, Huusmanden og,
Hver Odelsmand med den Strandsiddende Flok
Af hvad for slags Middel og Evne;
Udliggere, Kremmere, hvad Navn de har,
Samt fleere, som jeg her udtydelig klar,
For Mangel paa Tiid ey kand nævne.
Hil være det elskelig Quindelag Kiøn,
Matroner og ægtegift Hustruer skøn,
Madamer med ugifte Piger;
Dog synderlig dydig' Gemytter i sær,
Min Hilsen jeg samtlig tilbyder en hver,
Og redebon Tienest' tilsiger.

Fra «Nordlands Trompet»
av Petter Dass.

FORFATTEREN LARS BERG

av Harry Westrheim

Harry Westrheim
Tidl. distriktssjef NRK
Nordland (foto: NRK)

«Eg traskar i trillrund stein» er tittelen på et av de siste diktene Lars Berg skreiv. Med det er han kommet tilbake til der han vokste opp, som smågut ute på Buvikvoll, der nyss før Senjahavet vider seg ut. Havfolkets hverdag i strid og bal var det han fylte bøkene sine med. 12 ble det til slutt.

Han var født i 1901 og ble funnet død i fjæra 11. januar 1969 rett nedfor barndomsheimen sin i Buvika sørst på Kvaløya i Troms. Han døde der hvor han hadde funnet stoffet til de aller fleste av romanene sine, fjæra med den trillrunde steinen, støa, naustet, båten og fiskeredskapene.

I 1934 debuterte han med boka: «Men det var det ingen som visste». Den siste boka kom ut i 1967.

Det var de psykologiske særdrag og karaktertrekk som opptok mange av forfatterne i årene før krigen, og her var Lars Berg en av dem som førte an. Og å berette en historie kunne han som den skarpe iakttaker han var.

Med årene glei han mer over i sosial miljøskildring. Fiskerne skaper sine organisasjoner, Norges Råfisklag blei dannet, og dette legger grunnlaget for en mer menneskelig tilværelse for kystfolet. Det er arbeiderbevegelsens politiske retningslinjer han går inn for å skildre i romanform.

I de to siste romanene, fra 1966 og 1967, gir han seg i kast med et helt nytt tema, nemlig finnenes innvandring til Nord-Norge, og de levevilkår de klarte å skape seg i sitt nye fedreland.

Det var et nordnorsk teater som var hans kongstanke. Han sleit og arbeidde for å få folk til å forstå betydningen av et eget teater her nord. Et teater som skulle bære fram det nordnorske språket. «Nordnorsk mål på nordnorsk scene»,

var han kamprop. Mot han kom det en flom av sinte avisinnlegg.

En av hans replikker i et debattmøte den gang var:

«Her snakke dokker om språk. Det e vi her nord som har språk, slik det har slipt seg tel hos feskarn og høvedsmain der de har sigla med dauen på båtripa gjennom tusen år fra Koiahelvøya tel Møre. Ka slags språk vert det av å gå på hesteleiting i tresko i dalan sørpå».

I tillegg til de 12 bøkene skreiv han også skuespillet «Maria» som blei framført på Det norske teatret i 1959 og senere som hørespill i Norsk Rikskringkasting.

Han var i mange år opptatt av Petter Dass, og da spesielt mannen bak mytene og legendene. Helt fram til sin død arbeidet han med et stort dramaopplegg omkring dikterpresten, verket som vi nå skal ta for oss her i kveld.

Lars Berg (privat foto)

PETTER DASS OG HÅLOGALAND TEATER

av *Ola Moum*

*Ola Moum, tidligere
dramaturg ved HT
(foto: Ola Røe)*

Lars Bergs stykke «Petter Dass» hadde allerede eksistert i mange år før det fant veien innfor HT's dører oppe i Gamle Rådstua.

Berg var godt etablert som prosaforfatter, som kulturpersonlighet og kulturforkjemper, men som dramatiker hadde han bare gjort spredte forsøk. Han skrev på «Petter Dass» fra midten av 50-årene og frem til sin død, og det er helt klart at han så på det som sitt dramatiske hovedverk. Men det fantes ennå ikke et nordnorsk teater som kunne spille det. Derfor hadde han kontakt med Det norske teatret, der film og teatermannen Olav Dahlgaard var hans nære venn og konsulent. Siden det var liten tvil hos Lars Berg om at Hålogaland Teater måtte komme, så han også det klare behov for et repertoar som hadde sitt utspring i landsdelen. Som forfatter var det helt logisk for han å påta seg oppgaven å gi bidrag til et slikt repertoar.

Det ble aldri noe direkte samarbeid mellom Lars Berg og HT, men teatret har i alle år diskutert muligheten av å gjøre noe på hans stoff. Men det er først nå at det lykkeligvis kan skje med et helt originalt manuskript.

At stykket kom HT i hende er takket være Lars Bergs familie, og det arbeidet de har gjort gjennom mange år med

det materialet han etterlot seg. Tett oppunder jul 1981 ble den første versjonen lagt fram for meg, og det er bare å slå fast at jeg ble svært interessert og «beit på» med en gang. Dermed startet et spennende arbeid med å lete seg tilbake gjennom mange manusutkast og konsulentuttalelser. Det ble en rekke diskusjoner med Aud Berg og sønnen Einride Berg, som begge satt inne med et vell av opplysninger, både om skriveperioden og den historiske perioden stykket tar for seg. Teatret startet studier av samtida til Petter Dass og de religiøse, politiske og økonomiske forhold som preget denne delen av dansketida. Beretninger om folks hverdag, arbeid og skikker ble også en viktig kilde.

Manuskriptene gikk sin rundgang på teatret og skapte stor diskusjon. Kunstnerisk var vi lenge i tvil, siden stykket var så uferdig. Men mengden og kvaliteten på det materialet vi fikk til rådighet gjorde etterhvert at det ble et lett valg. Det ble også klarere og klarere at Petter Dass levde i en brytningstid som det er lett å kjenne seg igjen i idag, og at stykket hadde alle muligheter til å bli en moderne nordnorsk klassiker.

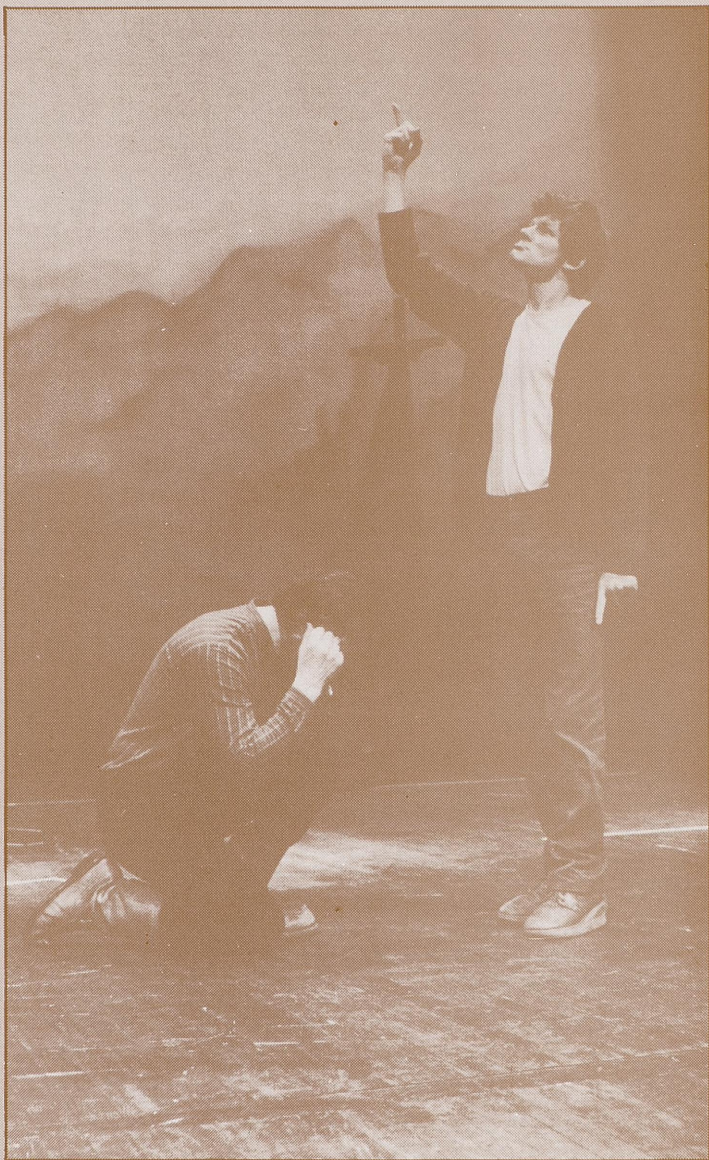
Lars Berg hadde ikke til hensikt å skape et biografisk portrett av dikterpresten. Han har bevisst valgt seg ut noen få år av Petter Dass sitt liv, da han var blitt en skikkelse som ruvet i folks bevissthet fordi han brukte sin stilling og sin rikdom (både åndelig og materielt) til å hjelpe sine sognebarn og alle andre som trengte det.

Dramatikeren viser oss et menneske som var villig til å kjempe for landsdelen og for dem som slet for å ha et menneskeverdig liv her. Og selv om han var en sterkt kongetro embetsmann, var Petter Dass ikke redd for å gå svært langt i den kampen han førte.

Lars Berg går grundig tilverks og viser både ytre og indre konflikter som Petter Dass kom opp i gjennom sin gjerning. Han viser taktikeren, dikteren og kjærlighetspresten. For kjærligheten til folk og til sitt virke må ha vært blant de sterkeste drivkrefter hos presten på Alstahaug.

Manuskriptet forelå opprinnelig i tre versjoner og har vært gjennom en del bearbejdelser og en viss modernisering. Men det har hele tida vært en forutsetning at Lars Bergs grunnmateriale skulle føre frem til det endelige spillemanuset.

Slik har det også blitt, takket være det oppkomme det har vært å øse av.

Petter Dass hos kongen i Kjøbenhavn 1. juledag.

Kostumeskisse til Helgelandsfisker.

Petter

I ROLLENE

PETTER DASS	Nils Utsi
Fru Margrethe	Maryon Eilertsen
Winkelmann, Lille-Bernt, fisker, adelsmann og prest	Nils Gaup
Magister Munch, adelsmann, fisker og garpardreng	Knut Walle
Schneider, hoffmarskalk, fisker og bøddel	Stig Ryste Amdam
Alvhilde, adelsdame	Trine Lossius Lone
Gisken	Tone Gullvåg
Jørgen, kong Christian V, prest og garpardreng	Nils Johnson
Berit, adelsdame og gatejente ...	Karin Haugen
Prest, fisker og narr	Ammun Jonskareng
Andre prester og fiskere	Viggo Haugland, Thor Melkild, Martin Eilertsen, Kjell Kristensen, Per Chr. Hansen, Jon Andreassen og Inge Kolsvik
Musikere:	Inge Kolsvik Jon Andreassen Per Chr. Hansen
Produksjonsleder	Arne Skog
Inspisient	Kjell Kristensen
Smed/tekniker	Viggo Haugland
Snekkere	Børge Kvaal/Thor Melkild
Rekvisitter	Martin Eilertsen
Lys	Niels Aage Jensen Reidun Gaaseide
Kostymesyere	Siv Andreassen Vigdis Karlsen

DASS

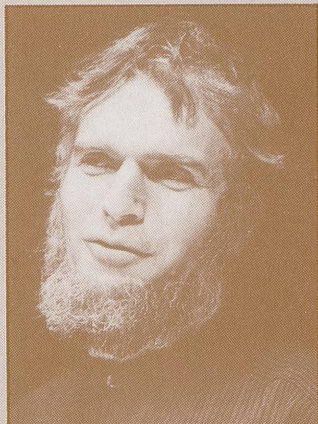
ET SKUESPILL AV LARS BERG

Nordnorsk språkbearbeidelse ..	Nils Utsi
Bearbeidet for	
Hålogaland Teater av	Svein Scharffenberg, Carsten Andersen og Nils Utsi
Instruktør	Svein Scharffenberg
Scenografi/kostymer	Carsten Andersen
Musikk	Folkemelodier av ukjente komponister
Arrangementer og nye komposisjoner	Inge Kolsvik
Sminke, masker og parykker	Anne Bull-Gundersen
Plakat	Carsten Andersen
Foto	Jan Normann Karlsen
Program	Bjørgunn Gansmoe Nils Johnson Carsten Andersen
TURNELEDER	Karin Haugen
Administrasjon	Gunhild Indahl Inger Bendiksen Bjørgunn Gansmoe

Hålogaland Teater vil gjerne takke Tromsø Muséum, Ragnhild Høgseth og Børre Knudsen for god hjelp med å rekonstruere miljø fra 1600-tallet, og Lars Bergs familie for arbeidet med å skaffe det materiale som gjorde det mulig å sette opp Lars Bergs skuespill om Petter Dass.

PETTER DASS SOM SAMFUNNS- ENGASJERT MENNESKE

Av Børre Knutsen

I et veldreiet latinsk dikt sier Petter Dass om seg selv: «Sum, fueram, fiam, sum Dassius unus et idem». Oversatt lyder det slik: «Jeg er, har vært og skal være Dass den ene og samme»!

Og han står inne for sine ord. Petter Dass er hel. Presten er ikke en annen enn dikteren. Dikteren er ikke en annen enn mennesket. Mennesket er ikke en annen enn presten. Han er seg selv slik han er skapt av Gud, og skaper seg ikke. Men han er aldri seg selv nok. Både av natur og kall er han helt og holdent rettet inn på samfunn med andre. Han er en som skaper samfunn. Ved gudsord og sakramenter, ved trøst og formaning, ved råd og dåd, ved åpne dører og bugnende bord, ved viser og rim i godtfolks munn. Gjestfritt slår prest, dikter og medmenneske en romslig ring omkring alt som heter menneske i herr Petters rike. Her møter vi i kjøtt og blod de ideal som må ha foresvevet Bjørnstjerne, og som Ibsens Peer og Brand svek hver på sin måte. Gjennom larmen av skredet som knuser Ibsens nidkjære prest, ropes Guds navn: «Han er Deus Caritatis»! Kjærlighetens Gud. Og denne tonen er det som klinger gjennom Hålogalands overveldende natur fra herr Petters munn:

*«Kan den ei elsket av deg være
der deg for øyet daglig står,
hva hjertelag kan du da bære
til Gud, den du ei skue får»?*

Hans gjestfrie sinn synes å gjenspeile den gjestfrihet han selv har funnet hos Gud. Slik ber han i sitt Fadervår:

*«Giver du oss verdens gods,
da giv og at vi derhos
lar miskunnhets hjert te,
hjelp de nødlidende,
så den arme Jesus lem,
som for døren kryper frem,
trøstesløs ei vises hjem».*

Men er gjestfrihet livet, så er utbytting det rene mord. Og her blir Dass engasjert:

*Så aktes og i Herrens ord
for blodig synd, manndrap og mord
en annens slep at tage;
idet du eter broders brød,
da eter du hans kropp og kjød,
og tager ham av dage»!*

Og han karakteriserer og fordømmer alle utbyttere slik:

*«Når edderkoppen har med strev
utsuget fluen i sitt vev,
skal hun og selver krenkes».*

Her kan vi saktens høre dommen over vår egen grådige kremmer-sivilisasjon. Nei, sann rikdom, det er å ha noe å dele med andre!

*«Øl og mat tilfelles er,
når din neste det begjær
du har det ei ene;
maten er til andres gavn,
men din hustru i din favn, hun er din alene».*

Kvinnen synes å bety mye for herr Petter. Skjønt, eller kanskje nettopp fordi han er én kvinnes mann, — allerede fra før han ble lovformelig gift. I all hans menneskelige

frødighet finnes det kanskje bare ett eneste menneske i kirkehistorien å sammenligne ham med: Martin Luther. Men til forskjell fra sin lærefader har Petter Dass ikke etterlatt seg et eneste diskriminerende ennsi foraktelig utsagn om kvinnen. Tvertimot. Han skrev en hel bok på vers til kvinnens pris, og der slo han drabelige slag for hennes menneskeverd, ja jevnbyrdighet med mannen:

*«Abigael med sin forstand
langt overgikk sin egen mann
og reddet ham fra sverdet.
Se til de amasoners skjold,
thi deres makt og overvold
har mangen helt forfærdet»!*

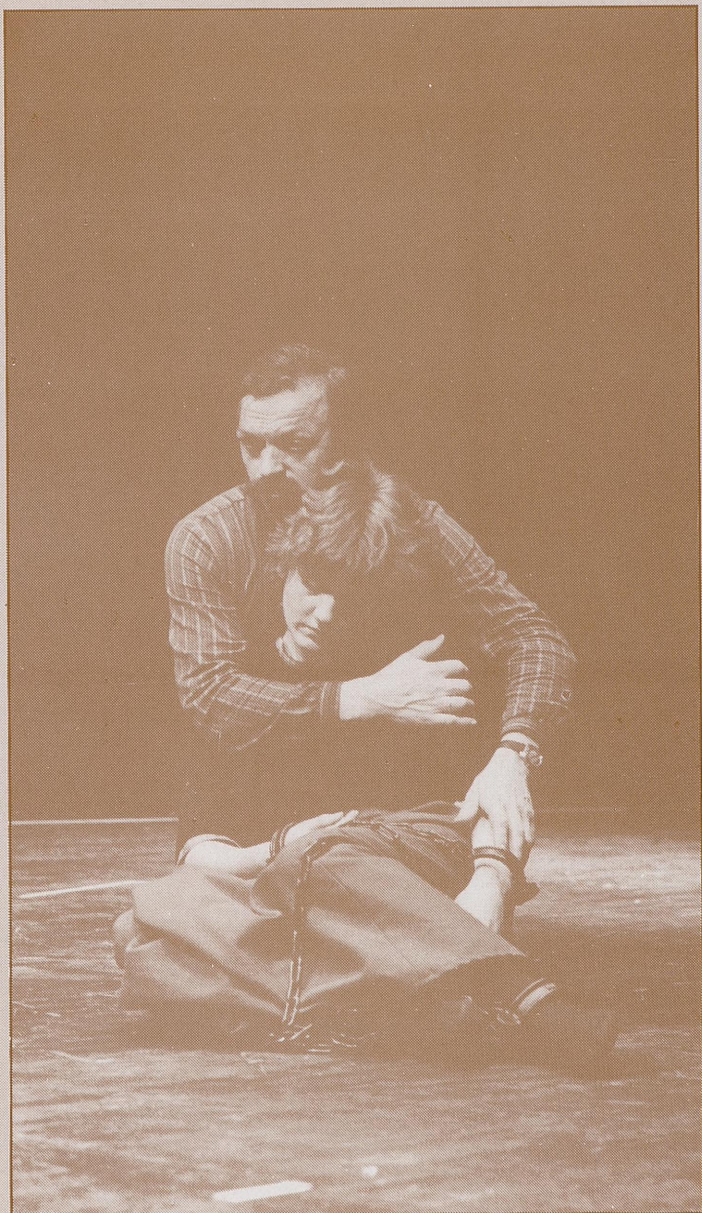
De liflige bibelske eksempler blir for øvrig for mange og lange til å siteres, men mang en kvinnekjemper vil sikkert føle seg vel til mote i herr Petters selskap. For et så reelt mannfolk vil nok amasonen senke skjoldet.

*«Hvem er det Kristus taler for,
når han utstrakt på korset står,
er det ei for en kvinne,
som naken ham til verden bar,
han naken nu for henne lar
sin bønn og sukk utrinne».*

Og dermed har vi liksom legitimert vår helt for vår egen tid. Han er jo faktisk mot utbytting og kvinneundertrykking. Moderne. Med andre ord: «Et samfunnsengasjert menneske». Men heldigvis også så mye, mye mer. Da Dass døde, sørget alt folket over ham, ikke fordi de hadde mistet en stor dikter, men fordi alle fattige og svake og hjelpeløse hadde mistet sin beste venn.

Han frister til nærmere bekjentskap, denne «Dassius unus et idem». Og vi ønsker oss til lykke med Lars Berg og Hålogaland Teater.

B.K.

Sjelesorg.
Petter Dass hos Alumilde som er dødsdømt for barnedrap.

«Å SÅ LITEN Å SØT DEN ER!»

Hva i all verden har denne overskriften med Hålogaland Teater å gjøre, eller Petter Dass eller KulturHuset eller noe som helst relevant for dette programmet? Jo, nå skal dere høre: Det var en gang i april 1969 at en noe redusert trupp fra Det Norske Teatret ankom «Arbeidern» i Tromsø. Da de fikk se den sjarmerende scenen utbrøt alle som en: «Å så liten og søt den er!».

Nå hadde det seg slik at en uke etter at denne hovedstads truppen fortsatte sin strabasiose ferd videre nordover, så gikk det med «Arbeidern» som med så mange andre verneverdige hus i Tromsø, — den brant nord og ned.

Jeg var altså så heldig å få være blandt de som opplevde «den lille søte», ja, til og med blandt de aller siste.

Dengang spilte vi Garborgs «Læraren», et stykke om en meget streng og kompromissløs prest, Paulus Hove.

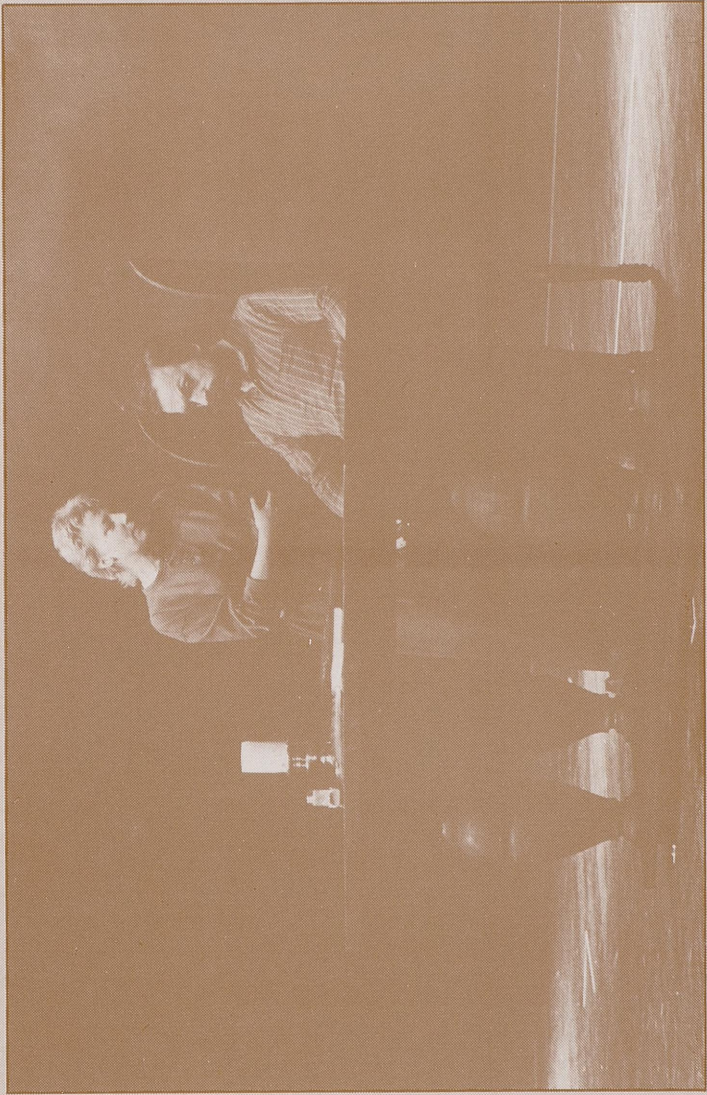
I dag 15 år senere er jeg atter så heldig å befinne meg blandt de første skuespillere som får gleden av å innta den ferske, jomfruelige scenen i Tromsøs spildrende nye kulturhus, navnlig i KulturHusets faste ensemble: Hålogaland Teater.

Denne gangen spiller vi Lars Bergs «Petter Dass», også et stykke og en prest, men om en frodig, jordnær og folkekjær prest som slåss for den nordnorske befolkningen og landsdenlens næringsgrunnlag.

Kanskje vi kan kalle ham den første nordnorske kulturarbeider, en kulturarbeider som fremdeles har mye å lære oss kulturarbeidere av i dag.

Da vi på H.T. for første gang forventningsfulle trådte inn i KulturHuset hovedsal og skuet utover den moderne scenen med snorloft og alskens tekniske vidundre som lå der foran oss, da kunne vi ikke annet enn utbryte: «Å SÅ STOR OG DEILIG DEN ER!»

Karin Helene Haugen

| Petter Dass og fru Margrethe.

Tromsø, 15. februar 1984.

Til Hålogaland Teater.

Det er ein stor dag i dag.

Lars Berg sin «Petter Dass» skal opp på Hålogaland Teater.

Så når det endelig skulle bli turen hans, ka var då meir symbolsk enn at det blei med «Petter Dass»-stykket. Eit drama på lik line med den kampen han førte for eit teater til Hålogaland.

Og når det også høvde slik at det skulle bli premiere i eit nytt kulturhus i Tromsø, noko han og ivra for i mange år, ja ka skulle ein vel då meir ønske seg til 50-årsjubiléet hans som forfattar.

Vi takker teatret for framifrå tolkning, og alt arbeidet med stykket.

Og vi ønsker Hålogaland Teater lang og god framtid.

Med helsing
And V. Berg

A/S TROMS INNLAND RUTEBIL
POSTBOKS 100
9301 FINNSNES

PRØV VÅRE TJENESTER/PRODUKTER

- ★ Personrutetransport
- ★ Turkjøring inn- og utland
- ★ Reisebyrå
- ★ Godstransport
- ★ Godstransport inn- og utland
- ★ Tankmelktransport
- ★ Flyttetransport
- ★ Bilforhandling DAF
- ★ Karosserifabrikasjon

TIRB FINNSNES
089/40433

TIRB TROMSØ
083/83514

TIRB STORSLETT
083/65177

HURTIG OG PREIS LEVERING AV:

- Brevark
- Konvolutter
- Arbeidsordrer/Timesedler
- Ordresedler
- Faktura
- Programmer
- Medlemsblader
- Bøker
- Kalendrer
- Reklametrykksaker
- Direct Mail (flygeblader)
- Stempler
- Bankgiro med purrebrev
- Faktura med bankgiro
- Seluklebende etiketter
- Konvertering av tekst fra
fra Deres tekstbehandlingsmaskin

**TROMS
TRYKK**

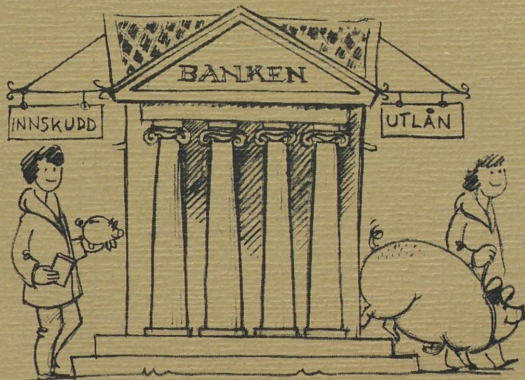
Harald Skjærgård

Telefon 71 155
Skattøra nord
Postboks 3292,
Grønnåsen
9001 Tromsø

10g162379

HAR DU OPPRETTET SPAREKONTO?

Som du vet styrker det muligheten for lån.
Ved sparing opparbeider du også et tillitsforhold/kundeforhold
som en eller annen gang gjør at du får lån
når du trenger det.

SPARING OG LÅN · DET HENGER SAMMEN.

Fellesbanken as

Samvirkebanken as

Fiskernes Bank
KYSTENS BANK

SPAREBANKEN
NORD

Tromsbanken as

Tromsø Sparebank